

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. — Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Хом'як Іван Миколайович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 31.01.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

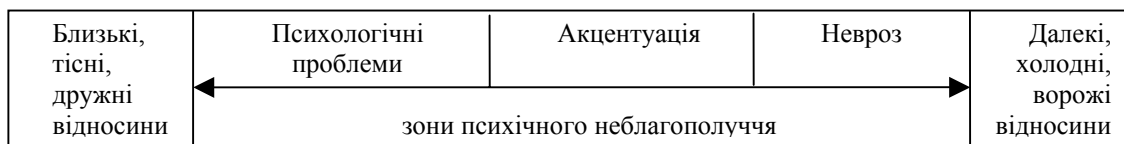
За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

Мал. 1. Шкала взаємовідносин батьків з дитиною (А.І.Захаров, 1995) [2].

По мірі віддалення від полюсу теплих взаємовідносин з'являється зона "психічного неблагополуччя". Вплив позицій батьків на спосіб поведінки та розвитку дитини прослідковуються В.І.Гарбузовим, 1990 [1]. Узагальнені результати наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Спосіб поведінки дитини та позиції батьків

Тип позиції батьків	Словесний вираз позиції	Спосіб поведінки з дитиною	Вплив на розвиток дитини
Прийняття та любов	"Дитина – центр моїх інтересів"	Ніжність, заняття з дитиною	Відчуття безпеки, нормальний розвиток особистості
Виражене неприйняття	"Ненавиджу, не буду про неї тривожитися"	Неуважність, жорстокість, уникання контактів	Агресивність, емоційна тупість
Надмірна вимогливість	"Не хочу її такою, якою вона є"	Критика, відсутність похвали, прискіпливість	Невпевненість у собі
Надмірна опіка	"Присвячую дитині все своє життя"	Надмірні поблажки або обмеження свободи	Інфантилізм, особливо в соціальному відношенні, нездатність до самостійності

Наведені данні вказують на те, що дитина, виростаючи без батьківської любові, не має самоповаги та теплих відносин з іншими людьми. Отже, значна кількість конфліктів дошкільнят з батьками в сім'ї обумовлена комплексом умов (особливості віку та особистості дитини), внутрішньосімейні стосунки та соціокультурне середовище), що складає в цілому соціальну ситуацію розвитку дитини. Причини конфліктів дошкільників з батьками в сім'ї можуть бути як об'єктивні (вікова динаміка), що відбиває становлення ведучих потреб у дітей), так і суб'єктивні (індивідуально-психологічні особливості батьків, особливості сімейного виховання тощо).

В подальшому планується розробка концепції психологічних особливостей конфліктів дошкільників з батьками, виявлення факторів, що сприятимуть зниженню конфліктів у сім'ї, і тим самим створювати умови для подальшої конструктивної взаємодії дошкільників та батьків у сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбузов В.И. Практическая психология или Бюллетень клуба конфликтологов. – Красноярск, 1991. – 151 с.
2. Захаров А.И. Неврозы у детей. – М.: Просвещение, 1995.—248 с.
3. Панфилова М.А. Игротерапия общения: Тесты и коррекционные игры. – М.: «Издательство ГНОМ и Д», 2000. – 160 с.
4. Рояк А.А. Психологический конфликт, особенности индивидуального развития личности ребенка. М.: Педагогика, 1988. – 118 с.
5. Савонько Е.А. Знаем ли мы их?: О проблемах взаимоотношений родителей и детей в семье // Семья и школа. – 1994. – № 7. – С.8-9.
6. Штольц Х. Каким должен быть твой ребенок? Дети и семейный конфликт: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 141 с.

Одержано редакцією 27.12.2002

УДК: 37: 316. 642.3

Н.В. КОРЧАКОВА

УСВІДОМЛЕННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ СУТНОСТІ ПРЕЗЕНТАЦІЙНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ВЛАСНИХ САМОПРЕЗЕНТАЦІЙНИХ НАМІРІВ

Важливим напрямком вивчення соціального розвитку дитини є аналіз функціонування самопрезентаційного феномену. Дослідження у даній області започатковані у зарубіжній психології у другій половині ХХ століття [1;2;3]. Більшість із них виконані у руслі соціальної психології і присвячені аналізу вияву самопрезентаційної тенденції у зрілому віці. Вікові аспекти даної форми особистісного самовияву на даний час не знайшли належного наукового висвітлення у світовій психологічній науці і не виступали предметом самостійного аналізу у вітчизняних роботах .

Дана стаття присвячене аналізу розуміння дітьми молодшого шкільного віку сутності презентаційної ситуації як особливого виду соціальної взаємодії та усвідомлення дітьми власних самопрезентаційних намірів. Основні завдання дослідження: проаналізувати здатність дітей молодшого шкільного віку виокремлювати сутність самопрезентаційної ситуації; виявити рівень усвідомлення дітьми власних презентаційних намірів.

В психологічних дослідженнях відзначається, що самопрезентація, як вид соціальної активності, може виявлятися на двох рівнях: контрольованому і автоматичному (Pontari B. & Schlenker B., 2000) [5]. Особливість її функціонування залежить від характеру презентаційних ситуацій. Їх аналіз, стосовно взаємодії дорослих партнерів, здійснено у багатьох теоретичних та емпіричних дослідженнях (Baumeister, Hutton & Tice, Leary M.) [1;2;6]. Виділяють дві групи самопрезентаційних ситуацій:

- ситуації повсякденної самопрезентації;
- ситуації, які потенційно стимулюють самопрезентаційну тенденцію.

Дані ситуації різняться метою, мірою зусиль, які докладає людина, концентрацією уваги суб'єкта, характером образу, що створюється, ступенем усвідомлення. Повсякденні презентаційні ситуації включають добре відомі, відпрацьовані соціально - обґрунтовані дії, що знаходяться під впливом цілей суб'єкта, характеристик аудиторії, соціальних умов ситуації. Повсякденне спілкування здійснюється із знайомими людьми, чиє позитивне ставлення добре відоме. У цьому випадку когнітивні ресурси людини вільні, що створює можливість сконцентрувати увагу на інших суб'єктивно-значимих цілях. У таких випадках самопрезентація базується на добре вивчених та відпрацьованих діях, які доведені до автоматизму і не вимагають великих когнітивних зусиль, уваги та моніторингу. Такі звичні дії є необхідними для взаємодії людей у соціальному середовищі із знайомими людьми. Добре визначена відпрацьована Я-схема забезпечує адекватне розуміння власних рис, включаючи поведінку і необхідні сценарії, пов'язані з їх самоподачею. Добре визначені схеми активізуються певними стимулами без необхідності свідомого обмірковування поведінки та свідомого моніторингу за нею. У такий спосіб конгруентна самопрезентація буде ефективною незалежно від присутності інших завдань. [6] Таким чином, до основних характеристик перебігу самопрезентації в ситуаціях першого типу належить: неактуалізованість самопрезентаційної мети, невисока міра зусиль, відсутність спостереження за її перебігом, використання добре засвоєних, відпрацьованих, пов'язаних з довготривалою пам'яттю мимовільних процесів, включення рольової поведінки та публічного образу, що були створені у минулому.

Другий тип самопрезентаційних ситуацій характеризується включенням презентаційної мети в структури моніторингу. Процес самопрезентації у даному випадку є усвідомленим, він включає значимі цілі і завдання, пов'язані з мірою домагань. В таких ситуаціях створення привабливого образу набуває особливого значення, оскільки досягнення певної соціальної мети значною мірою обумовлено саме даним образом. Основна мета - створення образу. Тому дані ситуації в психологічній літературі часто визначаються як особливі.

У відповідності з метою та завданнями дослідження ми зосереджували основну увагу на розумінні дітьми самопрезентаційних ситуацій другого типу. Їх потенційна стимулююча функція дає можливість більш чітко простежувати усвідомлення дітьми самопрезентаційної стратегії в цілому. Основними ознаками таких ситуацій є публічність (зовнішня об'єктивна характеристика) та підвищення самомоніторингу (суб'єктивна характеристика). У даному випадку моніторинг фіксує готовність дитини до презентації Я перед однолітками, визначає міру її чутливості до соціальних очікувань аудиторії, бажання і вміння пристосовувати до них свою поведінку. Він виступає як внутрішнім джерелом презентації, так і способом спостереження за особистісними самовиявами.

У дослідженні перевірялась здатність дітей відчувати необхідність підвищувати самоконтроль та саморегуляцію у публічних ситуаціях, можливість виокремлювати потенційно самопрезентаційні ситуації. З цією метою використовувалася бесіда, сконструйована за принципом біполярності. Дітям пропонувалися вербальні стимули, в яких були подані дві протилежні ситуації. Одна з них належала до потенційно самопрезентаційної групи. Даний методичний прийом не виявляв рівень сформованості у дітей самоконтролю у соціальних ситуаціях. Його основна мета проаналізувати репрезентацію самопрезентаційної ситуації першого типу.

Самомоніторингові процеси аналізувалися у ситуаціях соціального вибору, налагодження стосунків, загрози "Я", перебування у центрі уваги, тобто тих, які можна розцінювати як потенційно самопрезентаційні. В ситуаціях першого типу постулювалася можливість виділитися на фоні інших : отримати привабливу роль, бути одним з небагатьох, кого виберуть для цікавої справи, можливість стати на чолі групи. Ситуації другого типу стосувалися налагодження стосунків з незнайомими партнерами, з малознайомими, з новими значимими партнерами. У третьому випадку діти зустрічалися з ситуаціями, які є потенційно небезпечними для самооцінки: ознайомлення партнерів з одержаною оцінкою, порівнювання власних результатів з результатами інших, невпевненість, що власні пропозиції будуть сприйняті партнерами по взаємодії, невпевненість, що результати роботи будуть оцінені позитивно. Дані ситуації стимулювали прагнення уникати негативного враження. Четверта група стимулів виявляла

готовність до підвищення презентаційного моніторингу у ситуації перебування у центрі уваги: відповідь біля дошки, виступ на сцені.

Отримані результати показують, що діти молодшого шкільного віку здатні виокремлювати ситуації, які вимагають підвищення само моніторингу. Із запропонованих стимулів більша половина була проінтерпретована з урахуванням даної тенденції (74%). Діти усвідомлюють, що за допомогою спостереження за власною поведінкою можна уникнути небажаного презентаційного ефекту, а отже, досягти поставленої мети. Це розуміння яскраво простежується у мотивуванні відповідей. Так, обґрунтовуючи свій вибір стосовно одного із запропонованих стимулів :“Ти розмовляєш зі своїми друзями – Ти робиш спробу познайомитися з незнайомими дітьми” , - діти підкреслюють, що у ситуації знайомства необхідно більш уважно стежити за своєю поведінкою, оскільки нові друзі тебе ще не знають. “Потрібно сподобатися їм “, “ Ти можеш їм не сподобатися “, “ Вони можуть сміятися з тебе”, “ Ти можеш, щось сказати таке, що їх образить”.

Аналіз вікової динаміки показує, що на протязі даного вікового періоду зміни у розумінні необхідності спостереження та контролю за своєю поведінкою у публічних ситуаціях є досить значимими (з 65% на початку періоду до 82% в кінці періоду). Див .табл. №1

Таблиця 1.

Показники виокремлення самопрезентаційних ситуацій дітьми молодшого шкільного віку

Ситуації	Правильність виділення самопрезентаційних ситуацій (у %)				Середні значення
	7 років	8 років	9 років	10 років	
Соціального. вибору	65	70	80	85	75
Налагодження стосунків	62	72	76	82	73
Загрози Я	59	66	70	76	68
Перебування у центрі уваги	74	80	81	86	80
Середні значення	65	72	77	82	74

Формування самомоніторингових установок пов'язане з розвитком соціальних умінь дитини. Перш за все це здатність вимірювати зовнішній бік соціальної взаємодії та вміння координувати лінії поведінки кожного з учасників соціального контакту, бачити перспективу взаємодії .На протязі дитинства самомоніторинг відіграє важливу роль у загальному процесі соціалізації. Дорослі вимагають від дитини “ правильної поведінки”, за яку вона найчастіше отримує певну нагороду. Тому в основі слідкування за власною поведінкою в процесі спілкування з дорослим досить часто лежать егоїстичні міркування. Дитина пристосовується до зовнішніх умов. Вона прагне справити гарне враження на дорослих та отримати нагороду. У дітей ще не виявляється потреба у само підтвердженні, проте вони виявляють потребу у схваленні та соціальній нагороді. Взаємодія з однолітками має дещо іншу тенденцію. Вона вимагає від дитини вищої соціальної зрілості.

Найчіткіше самомоніторингові відчуття простежуються у ситуації перебування у центрі уваги. Обґрунтовуючи свої відповіді діти підкреслюють: ”Потрібно стежити за своєю поведінкою тому, що всі дивляться”, “ Діти будуть глузувати”, “ З тебе будуть сміятися “, “ Тобі буде соромно, якщо ти...” Аналіз мотивації показує, що переважаючим мотивом є побоювання бути сприйнятим негативно. Дана закономірність говорить, що самомоніторингові процеси пов'язані з моральним розвитком дітей. Засвоюючи норми і правила поведінки, діти оцінюють свої самовияви з точки зору відповідності нормам.

Співставляючи отримані результати по інших ситуаціях можна відмітити, що ситуація загрози Я є найскладнішою для дитячого розуміння. Теж саме ми спостерігали і при інтерпретації самопрезентаційної мотивації, що підтверджує взаємозв'язок самомоніторингових і самопрезентаційних процесів. Аналіз результатів показує, що виокремлення самопрезентаційних ситуацій на протязі молодшого шкільного віку має позитивну динаміку. Найяскравіші зміни простежуються на восьмому та десятому роках життя.

У першому випадку актуалізація репрезентаційних процесів у даній області, на нашу думку, пояснюється вступом дитини до школи. Шкільне життя актуалізує процеси міжособистісної взаємодії і, як наслідок, підвищення розуміння дітьми соціальних аспектів поведінки. Друге підняття обумовлене розвитком рефлексивних механізмів дитини та розширенням її соціального досвіду. До кінця вікового періоду відбувається усвідомлення суб'єкт-суб'єктних позицій у процесі спілкування. У дітей нагромаджуються знання про певні обов'язки у стосунках партнерів, поглиблюється і розширюється розуміння соціальних приписів, дитина набуває здатність робити правильні соціальні висновки

Вивчення уявлень дітей про власні самопрезентаційні наміри та наявний презентаційний досвід здійснювалося нами з допомогою бесіди. При її конструюванні враховувалися основні фактори, які покладені в основу дитячих шкал самомоніторингу : здатність до саморегуляції, хвилювання стосовно

соціальної доречності та соціального порівняння, саморегуляція в присутності значимих інших, загальне бажання діяти незалежно [4]

Бесіда з дітьми показала, що у ситуаціях налагодження контакту з новими партнерами діти віддають перевагу власній презентаційній активності. На питання чи погодилися б вони, щоб новим друзям про них розповідала мама, більшість молодших школярів дали негативну відповідь. Лише у першій віковій групі (7 років) близько половини дітей (45%) позитивно сприймають презентаційну допомогу дорослого у ситуаціях даного типу. У решті вікових груп про можливість зовнішньої підтримки висловилися лише 5-10 % школярів. Відповіді дітей свідчать, що в даному віковому періоді прагнення діяти незалежно є достатньо сформованим. Дитина усвідомлює свою самостійність, наявність належних умінь.

Молодші школярі не лише відчувають самопрезентаційну сутність ситуації, але й позначають власне прагнення стежити за тим, яке враження вони викликають у оточуючих. Це підтверджує висновки про те, що пік егоцентризму вже минув. Діти, подолавши центрацію на психологічних аспектах ситуації, при формуванні власної поведінки переходять до врахування її соціальної сутності. Молодші школярі навчаються робити соціальні висновки. На протязі молодшого шкільного віку усвідомлення презентаційно-моніторингової тенденції посилюється. Якщо позитивну відповідь на питання “Чи прагнеш та стежити за враженням яке складається про тебе у оточуючих?” дала половина дітей семи років (52%) то у групі 9-річних цей показник підвищується до 77%. Виявом такої тенденції в реальних умовах може виступати реакція Алли А. (8,8 р), яку ми спостерігали на одному з навчальних занять.

Вчитель англійської мови запропонувала дівчинці прочитати текст перед класом. Алла досить впевнено виконувала завдання, лише зрідка допускаючи незначні помилки. Раптом голос її забринів. Дівчинка замовкла, різко закрила книжку і швидко пішла на своє місце. На здивоване запитання вчителя: “Що трапилося?”, - вона відповіла гіркими сльозами. Виявилось, що дівчинка помітила, як подруги глузливо переглянулися, коли вона допустила помилку. Наблизившись повторно до складного слова, дівчинка розхвилювалася і припинила виконання.

У цьому випадку ми мали змогу спостерігати негативну емоційну реакцію на провал самопрезентації. Відповідь перед класом є не лише когнітивним завданням, але й складним процесом міжособистісної взаємодії. У всіх вікових підгрупах діти вловлюють цю тенденцію, тому більшість з них (70%) дають ствердну відповідь на питання, чи стежать вони за тим враженням, яке викликають у своїх однокласників під час відповіді біля дошки. Третина дітей відзначають, що їм не завжди вдається сподобатися однокласникам, і як результат - вони стають об'єктом глузувань, що є досить болісним і неприємним явищем. Дані відповіді свідчать, що діти потрапляли у ситуації провалу самопрезентації та мають як позитивний так і негативний емоційний досвід у цій сфері.

Складність міжособистісного процесу викликає у дітей бажання демонструвати себе з елементами переоцінювання. На питання : „Чи виникає у вас бажання створювати у оточуючих враження про себе, як про більш старанного і незалежного, ніж ти є ?”, - половина дітей дала ствердну відповідь. У даному випадку простежується прагнення діяти у руслі ідеально Я.

Наявний досвід взаємодії підказує дітям, що в соціальних ситуаціях, необхідно уважно стежити за своєю поведінкою. Ця умова була визнана як обов'язкова майже всіма учасниками експерименту (99-88%). Це свідчить про підвищення розуміння значимості самомоніторингу. Діти молодшого шкільного віку живуть та функціонують в соціальному світі однолітків. Це породжує прагнення до влади, впливу, привабливості з метою досягнення схвалення та прийняття однолітків. Діти усвідомлюють свій вплив на інших людей, мають первинні уявлення про вибір стратегій взаємодії. Впевненість у самопрезентаційних можливостях приходить з віком. Якщо на початку вікового періоду лише 41% дітей ствердно відповідають на питання стосовно своїх можливостей подавати себе перед друзями відповідно до свого бажання, то у 8-9 років більшість дітей впевнені у своїх можливостях (71-74%)

Розвиток процесів соціальної перцепції дозволяє дітям вловлювати рівень уваги до себе з боку партнерів. Навіть у 7 років більша половина дітей (59%) впевнені, що зможуть помітити, що одноліткам нецікаво слухати їхню розповідь про себе. До кінця вікового періоду дане переконання висловлюють більшість дітей (79%) Усвідомлення дітьми самопрезентаційних намірів подано в таблиці 2.

Таблиця 2.

Усвідомлення самопрезентаційного досвіду молодшими школярами

Уявлення про особистісну поведінку в публічних ситуаціях	Визнання самопрезентаційного досвіду		
	7 років	8 років	9 років
Використання хизування	19	13	9
Використання підлещування	27	13	16
Переживання почуття сорому у зв'язку з провалом само презентації	40	68	59
Прагнення виправдатися, в ситуаціях загрози Я	60	71	87
Здатність помічати зміни в увазі партнера	59	71	79

Підвищення самоконтролю у ситуаціях самопрезентаційного плану	92	90	88
Впевненість у вмінні презентувати себе у бажаний спосіб	41	74	71

Відповіді дітей свідчать як про наявність позитивної самопрезентаційної мотивації, так і про наявність певного досвіду у цій області. До того ж цей досвід є не лише позитивним, але й негативним. Діти зустрічаються з провалами самопрезентації, що робить їх поведінку більш обережною. Співставляючи відповіді дітей різних вікових груп можна відмітити позитивну динаміку особистісних диспозицій самопрезентаційного феномену, збагачення відповідного досвіду соціальної взаємодії.

Важливим показником особистісного розвитку є виникнення почуття сорому у зв'язку з провалом самопрезентаційного наміру. У всіх вікових групах половина дітей визнають, що потрапляли у подібні ситуації. Пояснюючи, вони наводять конкретні випадки, коли відчували ніяковість, сором у зв'язку з тим, що не змогли презентувати себе належним чином. (Наприклад: розповів про свої можливості, а не зміг їх продемонструвати; похвастася перед друзями, а вони дізналися, що це неправда).

Аналіз дитячих суджень показує, що формування самопрезентаційної стратегії взаємопов'язане з загальним моральним розвитком. Діти прагнуть не визнавати, або ж заперечувати реальні самопрезентаційні стратегії, якщо вони сприймаються як соціально невизнані. Прикладом можуть слугувати відповіді дітей стосовно спроб похизуватися чи підлещуватися з самопрезентаційною метою. Лише незначна кількість молодших школярів (14%) визнали хизування як один із шляхів власної самоподачі, до того ж вікова тенденція у цьому випадку низхідна (від 19% до 9%). Стратегія підлещування як реальна тенденція взаємодії прозвучала також лише у 20% відповідей. Необхідно підкреслити, що у даному випадку мова йде не про реально-діючі, а про реально-усвідомлені самопрезентаційні мотиви.

Виконані обстеження дають можливість зробити висновки про те, що діти молодшого шкільного віку здатні виокремлювати ситуації, які потенційно стимулюють самопрезентаційну тенденцію. Вони мають уявлення про особливості поведінки у даних ситуаціях, розуміють необхідність підвищення моніторингових процесів, усвідомлюють власні самопрезентаційні наміри, володіють як позитивним, так і негативним досвідом, мають уявлення про власні уміння завойовувати соціальне схвалення шляхом самоподачі. Розгортання самопрезентаційних процесів взаємопов'язане з розвитком ідентичності та засвоєння моральних інстанцій. Одержані результати доповнюють існуючу інформацію стосовно соціального розвитку у період молодшого шкільного віку, розкривають можливості дітей у області особистісних самовиявів через презентаційні стратегії. Проведене дослідження створює основу для розробки програм, спрямованих на формування конструктивної самоідентичної презентації та запобігання виникненню деструктивних тенденцій у даній області.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baumeister, R., Hutton D., Tice, D (1989) Cognitive processes during deliberate self-presentation : How self-presenters alter and misinterpret the behavior of their interaction partners. //Journal of personality and Social Psychology. – Vol. 38. – Pp. 679-686.
2. Leary M. Self-presentation in everyday interactions: effects of target familiarity and gender composition. //Journal of personality and Social Psychology. – 1994. – Vol. 67. – № 4. – Pp 664-673.
3. Leone C. Concern for self-presentation and self-congruence: self-monitoring, machiavellianism and social conflicts. //Social Behavior and personality. – 1994. – Vol. 22. – №4. – Pp. 305-312.
4. Musser L, Browne B. Self-monitoring in middle childhood: personatity and social correlates. //Developmental Psychology. – 1991. – Vol. 27. – №6. – Pp. 994-999.
5. Pontari B.,Schlenker B. The influence of cognitive load on self-presentation: can cognitive busyness help as well as harm social performance. //Journal of Personality and Social psychology. – 2000. – Vol. 78. – № 6. – Pp. 1092-1108.
6. Tice D., Butler J., Muraven M., Stillwell A. When modesty prevails: differential favorability of self-presentation to friends and strangers. //Journal of personality and Social Psychology. – 1995. – Vol. 47. – Pp. 1063-1073.

Одержано редакцією 24.12.2002

УДК: 372.057.874: 169.923

В.Г. ОДОЛІНСЬКИЙ

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Важливим періодом в соціалізації дитини є молодший шкільний вік. Беззаперечним є той факт, що основною особливістю цього віку є зміна соціальної позиції особистості. Дитині потрібно вступити у стосунки з суспільством як із сукупністю людей, котрі здійснюють обов'язкову, суспільно необхідну і корисну діяльність.

ЗМІСТ

Вступне слово	3
1. Гавриш Н.В. Педагогічний погляд на дитячу творчість як явище культури.....	4
2. Воробйов А.М. Місце соціокультурних чинників в українській ментальності	8
3. Главінська О.Д. Усвідомлення дитиною своєї суб'єктності як необхідна умова формування адекватної самооцінки	14
4. Івашкевич Е.З. Психологічне обґрунтування діалогічності пізнавальної діяльності як комунікативного процесу	19
5. Савуляк В.О. Психосоціальні фактори наркотичної залежності.....	24
6. Безлюдна В.І. Актуалізація комунікативної потреби у дітей дошкільного віку.....	29
7. Янцур Л.А., Верусь Н.С. Психолого-педагогічні умови формування зображувальної діяльності у дітей третього року життя	36
8. Косарева О.І. Психолого-педагогічні особливості конфліктів дошкільників з батьками в сім'ї.....	39
9. Корчакова Н.В. Усвідомлення молодшими школярами сутності презентаційної ситуації та власних самопрезентаційних намірів.....	42
10. Одолінський В.Г. До проблеми соціалізації молодших школярів.....	46
11. Рудюк О.В. До проблеми внутрішньоособистісного конфлікту у юнаків в ситуації соціальної депривації 48	
12. Михальчук Н.О. Психологічні аспекти проведення дискусій в межах мікрогруп на уроках іноземної мови в середній школі.....	53
13. Цуканова М.С. Основні аспекти проблеми психічних кризових станів, які виникають у неповнолітніх засуджених під час відбування покарання.....	55
14. Середюк Л.А. Розширення сфери діяльності та самодіяльності учнів, як умова оптимізації самовираження старшокласників.....	58
15. Наумчук Г.І. Педагогічні умови національного виховання дітей в сім'ї.....	62
16. Харламенко В.Б. Професійна орієнтація учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема	66
17. Мельник О.В. Зміст і структура профконсультаційної роботи із школярами.....	70
18. Капустіна О.В. Методика професійного самовизначення Д.Голланда.....	74
19. Рудницька Н.Ю. Методи вивчення краєзнавчого матеріалу учнями шкіл Волині (1917-1932 рр.)	79
20. Шарапова Т.М. Методика застосування рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень школярів при вивченні курсу "Екологія".....	81
21. Кільдеров Д.Е. Уявні просторові перетворення як основа оперування динамічними образами об'ємних предметів	87
22. Ковбаса Ю.М. Вимоги до змісту навчання основам бухгалтерського обліку у 10-11-х класах середніх загальноосвітніх закладів	91
23. Сингаївський Д.В., Белошицький О.О., Ковальов В.М. Оновлення змісту трудової підготовки молоді на основі технічної творчості	94
24. Ващук О.В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5-7 класів.....	98
25. Хоронжевський О.М. Формування гігієнічної культури у школярів основної школи в процесі трудового навчання – запорука профілактики професійних захворювань	103
26. Онишко Н.П. Школи з альтернативною формою навчання у системі освіти Німеччини.....	105
27. Якимчук С.Н. Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання особистості	110
28. Левківський М.В. Історико-педагогічне краєзнавство у формуванні компетентності майбутнього вчителя 112	
29. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами	116
30. Бородіна К.І., Кмець А.М. Структура екологічної свідомості студентів педагогічного вузу.....	120
31. Герман Н.В. Проблеми професійної підготовки вчителя в процесі вивчення дисципліни „Безпека життєдіяльності людини”	123
32. Козяр М.М., Янцур М.С., Хомяк О.Л. Деякі аспекти методичного забезпечення процесу вивчення машинної графіки у вищій школі.....	126
33. Джеджула О.М. Попередні умови побудови моделі графічної діяльності студента.....	131
34. Козяр М.М., Гордійчук І.І., Вовк В.Ф., Лебедюк Є.А. Система контролю знань студентів з інженерної графіки 133	
35. Черуха Н.В. Індивідуалізація процесу навчання іноземних мов для спеціальних цілей: сутність, особливості, сучасні проблеми	137
36. Янцур М.С., Войтко А.І. Використання модульно-рейтингової системи навчання в підготовці майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи з учнями	140
37. Осницька Т.Р. Педагогічні ідеї духовно-морального виховання учнівської та студентської молоді в педагогічній спадщині С.Я. Дем'янчука	146

38. Яковенко Л.П. Художнє мислення: зміст, структура, проблеми формування засобами музичного мистецтва 148
39. Вакульчук М.В., Шолудько Н.Г. Красномовство – мистецтво формування риторичної культури особистості в умовах вищої школи..... 152
40. Савчин Л.М. Культурологічні концепції та їх реалізація в системі вищої освіти 155
41. Станіславська К.І. Про деякі аспекти розвитку музичного сприймання студентів режисерських спеціалізацій 159
42. Ярмач Т.М. Формування у студентів вмінь та навичок виконання творів французьких клавесиністів 163
43. Піддубник В.Г. Розвиток професійних умінь і навичок студентів на уроках хорового сольфеджіо 167
44. Тарчинська Ю.Г. Проблема формування навичок виразного виконання в аспекті розвитку техніки гри на фортепіано 168
45. Сверлюк Я.В. Психолого-педагогічні основи керування оркестровим колективом 173
46. Димченко С.С. Педагогічна і диригентська спадщина М.Малька в історичному часі української музичної культури 175
47. Сіончук О.В. Формування художніх цінностей особистості засобами музичного мистецтва 180
48. Скільська Л.І. Специфічні особливості роботи з дитячим хоровим колективом..... 182
49. Гаврилова Г.П. Громадянське виховання молоді засобами народознавства на матеріалі української літератури 185
50. Чичановська Н.Ф. Художньо-творчий розвиток учнівської молоді Рівненщини в умовах національного відродження..... 189
Відомості про авторів 192

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Курченко Н.Б.
Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 12.12.2002 р. Підписано до друку 31.01.2003 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 28,38. Замовлення № 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. —
Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20